

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการผลิตผักปลอดสารพิษ :
กรณีศึกษาบ้านปิงห้อย ต. สันทราย อ. สารภี จ. เชียงใหม่

พฤติกรรมและการปรับเปลี่ยนของผู้ผลิต

ตลอดระยะเวลาในการปรับเปลี่ยนการผลิตผักจากการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นมาเป็นการผลิตปลอดสารพิษตั้งแต่เดือนธันวาคม 2545 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2546 ที่ผ่านมา เกษตรกรได้เกิดการเรียนรู้ทั้งทางด้านการผลิต และการตลาด ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การเปลี่ยนแปลงทางด้านการผลิต

เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเข้าใจ และยอมรับในหลักการของความหลากหลายในการผลิตพืช โดยได้มีความพยายามที่จะปลูกพืชให้มากขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงการระบาดของโรค และศัตรูพืช

ทางด้านการจัดการดิน และการเตรียมแปลง แต่เดิมเกษตรกรนิยมปลูกผักโดยการหว่านในพื้นที่ขนาดใหญ่ที่ไม่มีการขึ้นแปลง ในระยะแรกของการปลูกผักปลอดสารพิษเกษตรกรได้เปลี่ยนวิธีการปลูกโดยได้มีการขึ้นแปลง และมีความพิถีพิถันในการหว่านเมล็ดมากขึ้น ซึ่งพบว่าทำให้การจัดการน้ำ ปุ๋ย ตลอดจนการกำจัดวัชพืชสะดวกขึ้น รวมถึงได้มีการทดลองปลูกพืชผักที่มีลักษณะแตกต่างกันไปทั้งเรื่องการเตี้ยมดิน เมล็ดพันธุ์ วิธีการปลูก การคลุมแปลง จากการทดลองดังกล่าวทำให้เกษตรกรแต่ละรายค้นพบวิธีการปลูกที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ที่มีลักษณะแตกต่างกัน นอกจากนี้เกษตรกรแต่ละรายได้พัฒนาวิธีการปลูกอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การปลูกผักบุง ซึ่งถึงแม้เกษตรกรจะเรียนรู้ว่าการขึ้นแปลงขนาดเล็กทำให้การดูแลสะดวกขึ้นก็ตาม แต่เนื่องจากปัจจัยทางด้านแรงงาน และเวลา ทำให้เกษตรกรต้องปลูกโดยวิธีการหว่านเมล็ดลงบนแปลงขนาดใหญ่เหมือนเดิม ซึ่งพบว่าไม่ได้มีความแตกต่างกันทางด้านผลผลิต

การจัดการแมลงศัตรูพืช เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องแมลงศัตรูพืช และตัวห้ำตัวเบียนเป็นอย่างดี ในอดีตที่ผ่านมาเกษตรกรจะใช้สารเคมีทันทีถึงแม้จะเห็นการเข้าทำลายเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการของตลาดที่ต้องการผักที่มีความสวยงาม ในช่วงเดือนแรกที่ไม่มีการใช้สารเคมี ผลผลิตในพืชตระกูลกะหล่ำส่วนใหญ่ได้ถูกด้วงหมัดดินทำลายจนไม่สามารถเก็บผลผลิตได้ ทำให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนไปผลิตพืชชนิดอื่น การกำจัดแมลงส่วนใหญ่เกษตรกรจะใช้วิธีเก็บทำลายเมื่อพบเห็นทันที

การจัดการโรคในพืชผักในอดีตได้มีการใช้สารเคมีทันทีเมื่อพืชแสดงอาการเพียงเล็กน้อยเช่นเดียวกับการใช้สารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช ต่อมาเกษตรกรได้ใช้วิธีการถอนทิ้งแทน ในกรณีที่มีการระบาดของโรคไม่รุนแรง ซึ่งในช่วงที่เกษตรกรเริ่มปลูกผักปลอดสารพิษที่ผ่านมามีภาวะโรคระบาดรุนแรงแต่อย่าใด โรคส่วนใหญ่จะเกิดจากการจัดการ เช่น การให้น้ำ และปุ๋ยมากเกินไป

สำหรับการจัดการปุ๋ยยังไม่มี การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เกษตรกรยังนิยมใช้ปุ๋ยเคมีในการเร่งการเจริญเติบโตของพืช และมีการใช้ปุ๋ยในปริมาณที่มากเกินไปจนความจำเป็น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาผลผลิตเน่าเสียได้ง่ายในสภาพอากาศร้อน แต่เกษตรกรได้เห็นความสำคัญของการใช้ปุ๋ยคอกเพื่อบำรุงดินมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางด้านการตลาด

ในอดีตที่ผ่านมาการขายผลผลิตเป็นการขายส่งโดยมีผู้ซื้อมารับสินค้าภายในพื้นที่เกษตรกรไม่เคยได้มีส่วนร่วม และรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดเลย ราคาซื้อขายเป็นราคาที่ปรับเปลี่ยนวันต่อวันโดยเคลื่อนไหวไปตามราคาตลาดที่ผู้ซื้อคนกลางนำไปจำหน่ายต่ออีกที เมื่อเริ่มมีการปลูกผักปลอดสารพิษ เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการจัดการด้านการตลาดมากขึ้น ได้มีตัวแทนกลุ่มไปจำหน่ายในสถานที่ต่าง ๆ เช่น งานวันเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และงานมหกรรมเกษตรปลอดพิษ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำให้เกษตรกรทราบถึงความต้องการของผู้บริโภคที่แท้จริง และสามารถนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงการผลิตเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของตลาดต่อไป อีกทั้งยังทำให้กลุ่มมีตลาดทางเลือกมากขึ้น สามารถขายส่งให้กับผู้รับซื้อในปริมาณที่มาก โดยได้ราคาต่ำกว่าที่จำหน่ายให้กับกลุ่ม หรือขายให้กับกลุ่มในราคาที่สูงกว่าตลาดเล็กน้อย แต่ไม่สามารถจำหน่ายได้ในปริมาณมาก ซึ่งทำให้เกษตรกร มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สอดคล้องกับการจำหน่าย

หลังจากที่เกษตรกรได้มีประสบการณ์การจำหน่ายผักตามสถานที่จัดงานต่าง ๆ ทำให้เกิดตัวแทนจำหน่ายขึ้นในกลุ่มขึ้น 2 ราย รายแรกได้นำผลผลิตของกลุ่มไปจำหน่ายพร้อมๆ กับผลผลิตของสถานีวิจัยเกษตรเขตชลประทาน บริเวณโรงพยาบาลคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (โรงพยาบาลสวนดอก) ส่วนอีกรายได้ลงทุนเช่าแผงค้าในตลาดลำพูนจตุจักร อ.เมืองจ.ลำพูน ซึ่งตัวแทนจำหน่ายของกลุ่มทั้งสองรายดังกล่าวได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการการจำหน่ายอยู่ตลอดเวลา จากเดิมที่ขนส่งด้วยรถยนต์ส่วนตัวก็เปลี่ยนมาใช้รถโดยสาร และมอเตอร์ไซด์แทนทำให้ต้นทุนทางด้านการขนส่งถูกลง และยังพบว่าความหลากหลายของผลผลิตจะดึงดูดผู้บริโภคและทำให้จำหน่ายง่ายขึ้นอีกด้วย